

ОСОБЛИВОСТІ ПРИПИНЕННЯ ПРАВА ВЛАСНОСТІ

*Купар Л.В.
студентка 4-го курсу
юридичного факультету ДВНЗ "УжНУ"*

Законодавство України детально регулює припинення права власності з тим, щоб була можливість найкраще захистити права власника. Важливо зазначити, що дослідження радянських вчених мали велике значення для

розвитку юридичної науки, але це здійснювалося в період, коли пріоритетною була соціалістична власність і принцип рівноправності всіх форм власності не реалізовувався, а тому тепер вони певною мірою втратили свою актуальність.

Дослідницький інтерес до проблеми права власності не поменшав і нині, особливо – до проблеми його форм. Наукові дослідження на сучасному етапі таких вчених, як Бажал Ю.М., Грузінова Л.П., Пеньківський В.Р., Басін В., Алексеев І. формування інституту права власності характеризуються зміною підходу до принципів захисту права власності, меж його здійснення, підстав набуття та припинення тощо. законодавчого регулювання форм права власності затребувані як у законотворчій, так і в правозастосовній діяльності. Сьогодні серед значних проблем, пов'язаних з інститутом власності слід виокремити такі: по-перше, проблему публічної власності (власність поділили між трьома рівнями публічних утворень, не розділивши повноважень. Публічна власність потрібна, вона виконує певні соціальні функції); по-друге, проблему співвідношення публічного та приватного права.

Актуальність даного дослідження полягає в тому, що вилучення майна у власника і відповідно припинення права власності може бути оплатним і безоплатним, може бути примусовим або здійснюватися за згодою особи, якій майно належало.

Відчуження нерухомого майна – це спосіб передачі предмета цивільних правовідносин від однієї особи до іншої. Така передача може мати форми продажу, обміну, дарування, передачі у борг, у рахунок оплати боргу тощо. Відчуження може відбуватися в договірному порядку, в порядку спадкування тощо. Як правило, під відчуженням мається на увазі добровільна передача майна одним учасником цивільних правовідносин іншому. Якщо така передача має примусовий характер, то це вилучення[7,30]. Особа також може відмовитися від права власності на майно, заявивши про це або вчинивши інші дії, які свідчать про її відмову від права власності[8,167]. У разі відмови від права власності на майно, права на яке підлягають державній реєстрації, право власності на нього припиняється з моменту внесення за заявою власника відповідного запису до державного реєстру (ч.ч. 1,3 ст. 347 ЦК України).

Трактування права власності утвердилося в літературі досить давно. Воно виражається в двох розуміннях об'єктивному і суб'єктивному При цьому чи не кожен автор, досліджуючи різноманітні аспекти права власності, вважав своїм обов'язком звернути на це увагу.

Вчені вважають, що право власності в об'єктивному розумінні - це сукупність правових норм, які регулюють відносини власності, закріплюють володіння, користування та розпорядження майном, та норм, які охороняють і захищають право власності від протиправних дій третіх осіб. А право власності у суб'єктивному розумінні - "це передбачена нормами об'єктивного права можливість особи володіти, користуватися та розпоряджатися своїм майном". Це, на думку В. Рибалкіна, є основним постулатом права власності. "З цього випливають два різних спрямування досліджень права власності - визначення стану і напрямків розвитку законодавства про власність і права власності в

об'єктивному розумінні і вивчення права власності в суб'єктивному розумінні - коли вивчаються можливості окремої людини і громадянина щодо досягнення правомочностей володіння, користування і розпорядження"[10, 143].

Слід, однак, зауважити, що, по-перше, законодавство про власність і право власності в об'єктивному розумінні це - синоніми. По-друге, можливості кожного власника щодо свого майна не можна відривати від чинного законодавства. Обсяг його прав щодо володіння, користування та розпорядження річчю визначається законом, ним же охороняється реальність їх здійснення. З цього випливає, що дослідження чинного законодавства про власність не можна відривати від дослідження прав конкретного власника, а друге - від першого. До того ж, право - це система, а не сукупність, і, як зазначив Конституційний Суд України у своєму рішенні від 2 листопада 2004р., законом право не вичерпується.

Важливу роль відіграють підстави припинення права власності. Відповідно до цього то підставами припинення права власності є юридичні факти певні обставини), з якими закон пов'язує ліквідацію права власності взагалі або перехід його до іншої особи. При цьому одні й ті ж юридичні факти можуть одночасно бути підставами припинення права власності у однієї особи й підставами виникнення права власності у іншої. Наприклад, договір купівлі-продажу є підставою припинення права власності у продавця і підставою виникнення права власності у покупця.

Глава 25 ЦК визначає підстави припинення права власності.

Слід звернути увагу на те, що такий перелік не є вичерпним. Згідно з ч.2 ст.346 ЦК право власності може бути припинене також у інших випадках, встановлених законом. До них належить, наприклад, придбання майна проти волі власника добросовісним набувачем (ст.388 ЦК), смерть власника (ст. 1216 ЦК).

Залежно від значення волі власника усі підстави припинення права власності можна поділити на дві групи:

- 1) припинення права власності з волі власника;
- 2) припинення права власності незалежно від волі власника.

Припинення права власності з волі власника найчастіше відбувається внаслідок передачі цього права іншій особі на підставі правочинів (договорів купівлі-продажу, дарування тощо). Можливі також знищення речі власником (шляхом її споживання, переробки в іншу річ, фізичної ліквідації) і безадресна відмова від права власності на майно (дерелікція).

Припинення права власності незалежно від волі власника може бути двох різновидів:

а) припинення права власності з об'єктивних причин (загибель речі, загублення речі власником; сплив строку набувальної давності);

б) припинення права власності внаслідок волевиявлення інших суб'єктів права (примусовий викуп майна, звернення стягнення на нього за зобов'язаннями власника, реквізиція, конфіскація тощо). При цьому слід дотримуватися положення Конституції: "Ніхто не може бути протиправне позбавлений права власності" (ст.41).

Відчуження власником свого майна поряд із знищенням речі внаслідок її споживання є однією з найтиповіших для приватного права підстав припинення права власності. У цьому разі власник шляхом свого волевиявлення реалізує правомочність розпорядження річчю, тобто визначає її подальшу юридичну долю. Як правило, волевиявлення власника, який відчужує право власності на річ (відчужувача), є узгодженим з волевиявленням іншої особи, вона передається у власність (набувача). Отже, юридичним фактом, що лежить в основі переходу права власності від відчужувача до набувача, є договір (ст.626). Це означає, що відчуження права власності має відбуватися з дотриманням вимог, які висуваються до вчинення правочинів взагалі (ст.ст.202-214 ЦК) і договорів зокрема (ст.ст.626-654 ЦК).

Момент припинення права власності на ту чи іншу річ залежить від її правового режиму, зокрема від того, підлягає річ державній реєстрації чи ні. У разі відмови від права власності на майно, права на яке не підлягають державній реєстрації, право власності на нього припиняється з моменту вчинення дії, яка свідчить про таку відмову. У разі відмови від права власності на майно, права на яке підпадають державній реєстрації (ст.182 ЦК), право власності на нього припиняється з моменту внесення за заявою власника відповідно запису до державного реєстру.

Знищення майна (ст.349 ЦК) може бути результатом дій власника або інших осіб. Зокрема, це може бути таке використання майна, внаслідок якого воно повністю і назавжди втрачає свої властивості, індивідуальні ознаки тощо. Знищення майна може статися і незалежно від волі власника (наприклад, у результаті випадку, непереборної сили, неправомірних дій інших осіб). У разі знищення майна, права на яке підлягають державній реєстрації, право власності на нього припиняється з моменту внесення за заявою власника змін до державного реєстру (ч.2 ст.349 ЦК).

Припинення права власності у зв'язку з викупом майна у власника. Викуп земельної ділянки посідає особливе місце серед підстав припинення права власності, оскільки має виражені публічно-правові ознаки, ґрунтуючись на врахуванні публічних інтересів шляхом обмеження прав приватних осіб. Визначальними тут є положення ч.5 ст.41 Конституції, згідно з якими примусове відчуження об'єктів права приватної власності може бути застосоване лише як виняток з мотивів суспільної необхідності, на підставі і в порядку, встановлених законом, та за умови попереднього і повного відшкодування їх вартості.

У ЦК припинення права власності шляхом викупу майна передбачає дві ситуації:

- 1) викуп земельної ділянки у зв'язку із суспільною необхідністю (а також викуп нерухомості, що знаходиться на цій земельній ділянці);
- 2) викуп пам'ятки історії та культури.

Припинення права власності шляхом звернення стягнення на майно за зобов'язаннями власника має також місце у разі невиконання боржником обов'язку передати кредиторіві у власність річ, визначену індивідуальними ознаками. У цьому випадку згідно зі ст.620 ЦК кредитор має право витребувати

цю річ у боржника та вимагати її передання відповідно до умов зобов'язання[5,20]. Припинення права власності на таку річ відбувається з моменту винесення судом рішення про примусове виконання зобов'язання боржником шляхом передання конкретної речі, визначеної індивідуальними ознаками, кредитору.

Реквізиція — це примусове відчуження майна у власника на підставі та у порядку, встановлених законом, за умови попереднього повного відшкодування його вартості. При цьому реквізоване майно переходить у власність держави або знищується. Мета реквізиції полягає у забезпеченні безпеки громадян, врятуванні майна, знищенні заражених тварин для недопущення поширення епідемії або епізоотії тощо. Тому вона допускається у разі стихійного лиха, аварії, епідемії, епізоотії та за інших надзвичайних обставин з метою суспільної необхідності.

В умовах воєнного або надзвичайного стану майно може бути примусово відчужене у власника з наступним повним відшкодуванням його вартості. Оцінка, за якою попередньому власникові була відшкодована вартість реквізованого майна, може бути оскаржена до суду. У разі реквізиції майна його попередній власник може вимагати взамін надання йому іншого майна, якщо це можливо. Якщо ж після припинення надзвичайної обставини реквізоване майно збереглося, особа, якій воно належало, має право вимагати його повернення, якщо це можливо.

Конфіскація — це позбавлення права власності на майно за рішенням суду як санкція за вчинення правопорушення у випадках, обсязі та порядку, встановлених законом. На відміну від реквізиції, конфіскація має безоплатний характер (майно переходить у власність держави безоплатно) і може застосовуватися лише у вигляді санкції за скоєний злочин. Держава не відповідає за зобов'язаннями попередніх власників конфіскованого майна, якщо останні виникли після вжиття державними органами заходів щодо охорони майна і без згоди зазначених органів. За зобов'язаннями колишнього власника держава відповідає лише у межах активу майна, що перейшло до неї.

Отже, можна зазначити, що майнові відносини, зокрема відносини власності, є економічною основою держави та ключовою частиною господарського та цивільного права. У процесі історичного розвитку проблематика правового регулювання питань власності перебувала в центрі наукових досліджень учених-цивілістів.

Економічні відносини власності отримують юридичне закріплення у праві власності, яке виникає внаслідок правового регулювання зазначених економічних відносин. Правове регулювання відносин власності є одним з найважливіших напрямів нормотворчої діяльності держави. За допомогою права держава регулює належність тих чи інших об'єктів власності певному суб'єктові (громадянину, колективу, державі); обсяг і зміст суб'єктивних повноважень власника, порядок і форми їх реалізації стосовно різних об'єктів; засоби і способи правової охорони відносин власності тощо.

**Науковий керівник:
к.ю.н., доцент Заборовський В.В.**

Список використаної літератури:

1. Конституція України від 28 червня 1996 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2011. - № 6. – С. 2-17.
2. Господарський кодекс України від 16 січня 2003 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2003. - № 18. – С. 5-11.
3. Закон України від 4 березня 1992 р. «Про приватизацію державного майна» // Відомості Верховної Ради України. - 2008. - №31. – С. 5-8.
4. Закон України від 6 березня 1992 р. «Про приватизацію невеликих державних підприємств (малу приватизацію)» // Відомості Верховної Ради України. - 1992. - №33. – С. 11-16.
5. Алексєєв І. Трансформація власності: історичні аспекти / І. Алексєєв // Регіональна економіка. - 2006. - №2. – С. 15-25.